

KATILIM BELGESİ

Akıtanova Şolpan SOVETQIZI

12 Aralık 2019 tarihinde düzenlenmiş olan “TÜRK DÜNYASI ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR” adlı çalışmaya “M.Avezov’un ‘Karaş Karaş’ Vakası ile E. Hemingway’in ‘Yaşlı Adam ile Deniz’ Hikâyesindeki Yalnızlık Kavramının Ele Alınışı” adlı çalışmanızla katılımınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Nergis BİRAY
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölüm Başkanı

Türklük Bilimi İncelemeleri

EDITÖRLER

DR. SEMA EYNEL | DR. ESRA GÜL KESKİN

TÜRKİYE BİLİMİ İNCELEMELERİ

EDİTÖRLER

Dr. Sema EYNEL

Dr. Esra Gül KESKİN

DENİZLİ, 2022

Türklük Bilimi İncelemeleri adlı kitapta yer alan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur ve tüm hakları saklıdır. İzinsiz kopyalanamaz, aktarılamaz, çoğaltılamaz.

Editorler

Dr. Sema EYNEL

Dr. Esra Gül KESKİN

ISBN

978-625-00-0622-1

Kapak Tasarımı

Hasan ERYILMAZ

İletişim

Pamukkale Üniversitesi

Altay Toplulukları Dil ve Kültürleri Uygulama ve Araştırma Merkezi

DENİZLİ

Genel Ağ Adresi

<https://www.pau.edu.tr/altaydilmer>

İçindekiler

ÖN SÖZ.....	2
Aidina TAZHIYEVA, Kırgız Türkçesinde Yansımalı İkilemeler	4
Aktan Ayman SOVETKIZI ve Aktanova Şolpan SOVETOVNA (Akt. Sema EYNEL), Zeynolla Sanık'ın Eserlerinde Zihniyet ve Millî Kimlik	17
Aktanova Şolpan SOVETOVNA (Akt. Süveyda ŞAHİN), M. Avezov'un "Karaş Karaş Hikâyesi" ile E. Hemmingway'in "Yaşlı Adam ve Deniz" Romanındaki Yalnızlık Kavramının Verilmesi	21
B. G. GALIMJANOV (Akt. Emre TUNÇKIN), Büyük Bozkır Ülkesinin Değerleri (Mâşhur Jüsip Mirasındaki Millî Değerler Bazında)	27
Bakhtygul ŞAGIRBAYEVA (Akt. Süveyda ŞAHİN), Türklük Bilimi Metinlerinde Millî Değerler.....	32
Burak ŞEN, Güney Azerbaycan Futbol Kulübü Traktör	40
Elvira İzbasarova MANNALİYEVA, Nergis BIRAY ve Süyerkul Botaköz MIRZABAYKIZI (Akt. Süveyda ŞAHİN), Seçkin Bir Dil Bilimci Olarak Şokan Velihanov'un Kişiliği.....	45
J. K. TÖLEVKONIR (Akt. Seyitkazi ABIBULLAH ve Güldane ABAY), Tursunbek Kakişev'in Araştırmalarındaki Magcan ve Saken Konusu	51
Madina Otankızı AKABAYEVA (Akt. Hayat Deniz İLTAŞ), Medya Metninin Sosyal Düzenleme Aracı Olarak Kullanılması (Medya Dil Bilimi Alanında Söylen Araştırması)61	
Madina Otankızı AKABAYEVA (Akt. Hayat Deniz İLTAŞ), Kazak ve Türk Gazetecilik Makale Temalarının Özellikleri (Periyodik Yayınlar Temelinde)	68
Melike KARATEKE, Kazak Türkçesinde Giyim-Kuşam, Kumaş ve Takı Terimleri ile Kazak Türklerinin Millî Kıyafetleri.....	74
Merve DEMİRYUĞURAN, Hakas Türklerinde Ölüm Kavramı ve Ölüm ile İlgili Söz Varlığı	83
Mesut SÖNMEZ, "Kazak Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı -Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılmalı-" Başlıklı Yüksek Lisans Tezi Çalışması Hakkında	95
Nergis BIRAY ve Emre TUNÇKIN, Abay Kunanbay'ın Şiirlerindeki.....	104
Saliha MUBARAKOVA (Akt. Saadet Sena KARAMAN), Kazak Dügün Gelenekleri...128	
Zangar KÄRİMĦAN, Serik KIRABAYEV ve Nergis BIRAY (Akt. Emre TUNÇKIN), Alihan Bökeyhan ve Alaş Belgesel-Haurat Nesri	131

Zeynolla Sanık'ın Eserlerinde Zihniyet ve Millî Kimlik

*Aktan Aypınan SOVETKIZI**

*Aktanova Şolpan SOVETOVNA***

*Akt. Sema EYNEL****

Bugünkü Kazak edebiyatına büyük izler bırakan yazar, tarihçi, etnoğraf, halkbilimci Zeynolla Sanık 15 Nisan 1935'te Çin Halk Cumhuriyeti ile Kazak Özerk bölgesi Sağantogay ilçesinde doğmuştur. Çin'in başkenti Pekin'de lisans eğitimi tamamlayan yazar, hayatının tümünü halkın başından geçen tarihî olayları incelemekle, güzel ve tarihî eserler yazmakla geçirmiştir.

Zeynolla Sanık, tarihçi ve bilim adamı olarak yürüttüğü araştırmalarının neticesinde birkaç tarihî roman da kaleme almıştır. Özellikle, Karakerey Kabanbay'ın hayatı ile kahramanlıklarına ilişkin yoğun bilimsel çalışmaları Bahadır Ata (Batur Baba) hakkında sağlam bilgilerle doludur. Kazak seçeresini iyi bilen yazarın çalışmaları asıl belgeler ve delillerle verilmiştir. Bunun sebebi ise yazarın Bahadır Ata soyundan olduğuna dair kanıtların bulunmasıdır. Bu sadece Kazak kahramanına ilişkin değil o dönemdeki tarihî olayların birkaçının da yeni bir bakış açısıyla ele alınmasına katkıda bulunmuştur. Kabanbay kahramanın ayak izleri boyunca seyahat eden yazarın halkımızın kahraman han küheylanının toynagının değdiği vatan topraklarını dolayarak Bahadır Ata isminin geçtiği tüm belgeleri derlediği görülmektedir. Yazar, "Karakerey Kabanbay" ismiyle 1987 yılında yayımladığı kitabı Tarbagatay bölgesinin değerli aksakalı Beysergali Sağındıkuilya birlikte yazdığını belirtir. Kitap ülkede 40 bin adet yayımlanarak okurlarına ulaşır. Kitapta "Kabanbay" destanının yeni nüshasına ek olarak, cesur bir hayat süren çevre, toplumsal ve sosyal durum, yaşamsal farklılıklar, yer-su adlarının tarihi gibi ilgi çekici bilgiler çoktur. Eserde ayrıca "Kazak'ın Kahramanlık Destanları ve Er Kabanbay" bölümünde Kabanbay kahramana ithaf edilen destanı; "Alpanın Destanı", "Kobılandı Destanı", "Er Tarğın", "Er Kosay", "Er Kökse" vb. kahramanlık destanlarıyla kıyaslanarak destanın konusu ile içerigindeki benzerlikler ve sanatsal özellikleri üzerinde durulur. Kahramanın güçlü kişiliği ile sıradan insanlara has huyu, doğası onun karakterini daha derin, daha gerçek bir nitelikte gösterir. Ünlü alim Tursın Jurtbay, Zeynolla Sanık'ın sanatsal yönü hakkında fikrini söyler ve onun Kabanbay kahramana ilişkin yazdıkları hakkında "Kazak tarihinden Karakerey Kabanbay'ın adının silinmeyeceği açıktır. Oysa birçok engel ve zorluğa, belaya maruz kalacağınız da belliydi. Onun ilk gezisinin kendisinde 'Karakerey Kabanbay' adlı tarihi efsanesi sayesinde tüm Kazakların şuurunu canlandıran Zeynolla Sanık'ın özel kitabının tesiri büyüktür. Eskiden şîir, destanın, Bıkar ozanın eserlerinin içinde adı geçen has kahramandan 'Han Kahraman Kabanbay' adını alıp şüphesiz milletin değerli hazinesine dönüştü." diyerek yazarın Kabanbay kahramanın kişiliğini, Kazak tarihi ile edebiyatındaki emeğini özel olarak değerlendirebilir.

Zeynolla Sanık, çalışmalarıyla Kazak edebiyatı tarihinde adı efsaneye dönüşerek mecazî anlamda çoğunluğun tanıdığı Adak kahraman ismine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Saken Seyfullin'in "Köksetay" adlı şîirinde tutsak Kalmuk kızının tüm

*Semye galasının Şakârin atındağı üniversiteğin gavımdastırlıgın professorı m.a., filologiya gılnıdarının kandidatı./ Semye Şakarın Ünıversitesi Filoloji Bilimleri Üyesi.

**Qazaq innovatsyalıq gınamıtarlıq - zañ ünıversitetının Ph.D doktorantı, filologiya magıstırı./ Kazak Yenılıkıy Sosyal Bilimler ve Hukuk Ünıversitesi, Doktora Öğrencisi, Filoloji Yüksek Lisans.

*** Dr. Öğrt. Üyesi, Pannıkkale Ünıversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Denizli, Türkiye.

görevlerini yerine getirip bilmececinin çözümünü bulan Adak'ın Bahadır Espanbet olduğunu delillerle gösterir. Tarihte yaşamış Espanbet kahramanın adı bize meşhur şair olarak tanınan Dulat Babatayvuli'nin "Espanbet" destanından aşınadır. Fakat Adak ile Espanbet'in aynı kişi olduğu tarihsel karşılaştırmalı bir araştırmaya ile "Espanbet'in Adak Olarak Adlandırılması ve Mercan Kız Olayı" adlı makalesinde ispatlanır.

Bununla birlikte, 2012 yılında yazarın kaleminden çıkan "Kazak Etnografisi" adlı çalışmaya bugünkü ve gelecekte nesil için büyük bir öneme sahiptir. Yazar "Etnografî Dedigimiz Nedir?" adlı bölümde etnografî bilimi hakkında genel açıklamalar yapmakla birlikte Kazak bakış açısına göre özel etnografîk tahliller yapar. Bununla birlikte "Kazak Etnografisinin Araştırma Tarihi ve Önemli Özellikleri" bölümünde Kazak etnografisi tarihinin eski Çin kaynaklarındaki Üysin, Kanglı, Hun ve Türk boyları hakkındaki yazılardan başladığına dair kanıtlar sunar. Bu açıklamanın sadece etnografî değil bununla birlikte Kazak tarihi, kültürü ve edebiyat tarihine ilişkin de yeni tarzda araştırmalar yürütülmesinde önde gelen kaynak olduğu vurgulanır. Eski Türk yurtlarının ortak mirası arasında yer alan Orhun Yenisey Yazıtları, orta çağdaki "Oguzname", "Dede Korkut" destanları, Mahmut Kaşkari'nin "Kıpçak Dili Sözlüğü", sonraki dönemlere ait "Mogolların Gizli Şeceresi", "Altın Şecere" ve diğer tarihî kaynakların Kazak dünya görüşüne uygun ve Kazak varlığının başlangıcı olduğunu kanıtladığını bildirir.

Sonraki bölümlerdeki "Kazak Sözüünün Çıkış Tarihi", "Kazakların Damgaları", "Kazakların Sayısı ve Yerleşimi", "Kazakların Yaşadığı Evler", "Köy Direnişi" onun içinde yer alan hayvan ve tarım ekonomisi hakkında sağlam kaynaklarla yeni bilgiler verir. "Kazakların Diğer İşleri" adlı bölümde ise avcılık, balıkçılık, orman, bağ bahçe, dağ ve maden, ticaret, yol transfer ilişkileri, Kazakların millî ölçüleri hakkında da sağlam bir sonuca ulaşmasını sağlamıştır. Genel olarak Zeynolla Sanik'in "Kazak Etnografisi" adlı eseri sayesinde Kazakların dünya görüşündeki millî hususiyet ve millî dilin kalıplaşmasının yeni bir kaynağını görürüz.

Kazak edebiyatının gelişme ve geleneksellesme döneminde meydana gelen ve bugün de devam eden büyük değişiklikler ile edebî geleneğin yönlendirilmesinde günümüzün önemli şahsiyetlerinden biri Zeynolla Sanik ve onun eserleridir. Genel Kazak edebiyatı tarihini araştırmada ve teorik açıklamalar yapmada biz Batı ve Rus kaynaklarına veya o kaynakların tamamında geleneksellesmiş bilimsel sonuçlara dayanarak çıkarımda bulunmaya hazırız. Dahası Kazak edebiyatı kendi alanındaki genişliğiyle, özgünlüğüyle bu kalıba sığmamaktadır. Böyle söylesek bile zamanında ozanlarımızın da, meşhur destanlarımızın² da eserlerini bu kalıba sokarak inceledik. İşte bugünkü Kazak edebiyatındaki Zeynolla Sanik'in nesrinin özelliği Kazak ülkesinin göz alıcı enginliği ve bozkırın genişliği ile alakalıdır. Yazarın kaleminden çıkan eserlerin birçoğu tarihî konulara ait çalışmalardır. Tarih ile tarihî konudaki sanatsal eserleri sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte onda yazarın bu tarihî çalışmanın şahidi niteliğindeki eseri tarihî rolünü yerine getirmiştir yani tarihi kendisi yaşamış görmüş gibi izler bırakarak yazmıştır. Tarihî zihniyet, halkın kanına ana sütü vasıtasıyla sinen ve onun sayesinde geleceğine götürecektir manevî bir silahtır. Zeynolla Sanik'in eserlerindeki tarihî zihniyetin kökeninin güçlü olması, temelinde çelik gibi sağlam olması bizi etkileyen asıl unsurdur. Sebebi yazarın tarihi konu alan eserlerinde sadece olayları betimleyip, gözlemleyip, yorumlamakla kalmayarak eserlerdeki her anıya, olaya seçereli bakışla bakması ve net bilgiler vermesidir. Yazar kendi eserlerinde halkın zihnindeki eski kavramlar ile deyimleri bolca kullanmıştır. Özellikle yazarın, millî kimliğimizdeki neredeyse bugün silinmeye yüz tutmuş kavramlar, nesne adlandırmalarıyla ilgili yaptığı

²Jınsr: Destan anlatıcısı, müzik aletî eşliğinde şiir okuyan, nametci.

açıklamalar çok doğrudur. Yazarın çalışmalarında bugünkü Kazakların çok azının belleginde yer alan kavramların bolca kullanılması, Kazak dilinin zengin bir dili olduğunu yeniden ortaya koymakta ve elimizde parlayan bir meşale gibi etki bırakmaktadır. Yazarın eserlerinin önemli bir yanı ise millî dilin (zihniyet) bütün haşmeyle açılca görmesidir, denelidir. O, her bir cümlesi ve her bir açıklayıcı sözü millî bir renk kazanarak bütün Kazakları tasvir etmiştir.

Âlim Şeriyazdan Elevkenov yazarın “Sergelden” romanındaki bu özelliğe dikkat çekerek: “İlk olarak, bu eser bizim bugünkü halimizi dile getiren, geçmişte yok saydığımız ancak miras kabul ettiğimiz bir eser... İkinci olarak, romanın başka dilden aktarılması sebebiyle kavram aktarmasına dönüşmesinden dolayı ortaya çıkan farklılık hissedilmiyor. Kazak milliyetçiliğinin ön planda olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Yoksa unutulmuş veya daha önce duyulmuş bazı sözler dil hazinemizin çeşitli zenginlikleriyle gizemine havran bırakır. Üçüncü olarak, tür biçimi ilginçtir. Önemli fikirleri, işlevsel dili, foto tablolar, evrak gibi yayın işleri çeşitli tarihi belge ile birbiriyle içe içe olan, roman ve seçere diyebileceğimiz çağdaş desan türünü ortaya çıkarır.” der. Bilim adamının fikrine katılarak yazarın Kazak millî kimliğini tüm iç olanaklarıyla keşfettiği söylenebilir. Sanat eserleri ve araştırmalarındaki etnograf ile tarih, edebiyat ile sanatsal düşünce, sadece Kazak milletine özgü bozkırın derin felsefesini millî bakış açısıyla betimleyerek özgün yeni örnekler verdiğini fark ederiz.

2017 yılında Zeynolla Sanık'ın on beş ciltlik eserler antolojisi “An-Aris” yayınevinde yayımlandı. Antolojide yazarın romanları, hikâyeleri, tarih araştırmalarına yönelik çalışmaları, bilimsel makaleleri, hatıraları yer almaktadır. Yazarın kalemine özgü seçecililik geleneği onun tüm eserlerinde gözlenir. Zeynolla Sanık'ın kaleminden çıkan “Basbay” (1996), “Sergelden” (1999) adlı tarihi romanları Kazak halkının başından geçen zor ve çileli yılların tarihi olayların üzerine kurulmuştur. “Sergelden” romanında akrabası tarafından tehdit edilen, annesinin akrabalarını aramaya koyulan yetim üç çocuğun ağır kaderleri, macera dolu yaşantıları o dönemlerdeki tüm Kazak halkının başından geçen Yenilenme ve mücadeleyle dolu ömrün resmi gibi görünür. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başındaki “bin ölüp, bin dirilen” Kazak halkının ağır kaderine tanık oluruz. Sınırın bu tarafında da diğer tarafında da iki büyük memleketin arasındaki Kazak köylerinin yaşadığı çileli hayatı tarihin başköşesinden kendi yaşadıkları üzerinden anlatmaya başlar. Romandaki Kazak köylerinin yaşam tarzları tüm gerçekliğiyle, kendilerine özgü soyluluğu ve efendiliğiyle görünür. Örneğin, “Basbay” romanındaki hayvan tartışmasına ilişkin Süleyman beyin zekiliği ve iktidardaki ustalığı nesilden nesle verilen tam bir bozkır demokrasisi örneğidir, diyebiliriz. Örnek olarak yazar: “Bu sefer Süleyman'ın önüne gelen çözümemiş bir davadır. Her zamanki gibi bu tür tartışmalı konular oldukça fazladır. Bazıları sadece bireysel olan, bazıları küçük boyutları arasındaki, bazıları ise büyük aşiretler arasındaki, bazıları zengin ile yoksulluğun arasındaki sorunlardır. Bunun hepsinde adaletli seçim yapup doğru karar almak, daha ağır suçlulara cezasını vermek kolay değil... İşte, bunlardan biri uzun yıllar boyu bimeyen tay kavgalarını açıklama tartışması idi... Bu şekilde davranışlarında bahsi geçen yığilin 'tayın dişi' demesi inanılacak gibi bir şey değildi. Evet, öncelikle tayın dişi mi erkek mi olduğunu açıklamak gerekiyor. O hemen birini gönderip Artıkbay'a sordurmuştu, o da 'tayın erkek' diye yanıt vermiş. Artık geri dönmek gerek, nasıl ayrılabilir ki? Onun aklına dedesi Jakas Bey'in erkek tay ile dişi tayın arasında fark olur dediği geldi... Eğer erkek tay ise çok küçük yaşta azı dişinin yerinde timsak gibi çıkırlar olması gerekmiş, dişi tayda böyle şeyler olmazmış. İşte asıl gerçeğin önünde tecrübeli ve girişken olan Artıkbay da hiçbir şey söylemedi.” der. Birkaç yıl önce boğazlanan kölenin hilebaz basını alıp onu pişirdiğinde dişi köle ile erkek kölenin farkı olacağını çobanlar ve atın tüm anatomik

özelliklerini yaşına göre açıklayabilecek Kazaklara deha desek yanlış mı söyleriz? Yazarın Kazak halkının tüm yaşamı ile gelenekselleşen millî dilin ufak bir detayı sayesinde milletimizin dehası ve büyüleyiciliğini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Eski zamanlarda Kazakların tartışmalarının çözümünün kadınların toplantısında gerçekleştiği bilinmektedir. Bunun gibi kadınların tartışmasındaki sözlerin kullanımı ile kararlarn derin tartışmasının psikolojik olarak kurulması da yazarın ustalığı ile zihniyet özelliğinin göstergesidir.

Yazar, tarihçi, etnograf, halkbilimci, şecereci Zeynolla Sanik'in bu yaratıcılığı hakkındaki fikrimizi özetleyecek olursak Kazak Türkçesinin verimliliğini ve besleyiciliğini içine sindiren şecere gelenegindeki yeni bir roman türünün doğduğunu söylememiz gerekir.

KAYNAKÇA

- AWEZOV, Muxtar (2017), *Dilin, Jibek Jolu*, 456 s./ *Zihniyetim*.
- SANIK, Zeynolla (2017), *Köptomdıq Şıǵarmalar Jyñaǵı*, Almatı: An Arıs, 328 s./ *Çok Ciltli Eserler Antolojisi*.
- Zeynolla Älemi (2017), Almatı: An Arıs, 424 s./ *Zeynolla'ın Dünyası*.